

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF SPECIALIZED ENTERPRISES OF RECREATIONAL INDUSTRY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

В статті розглянуто аспекти стратегічного розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери, зокрема з використанням у своїй діяльності інноваційної активності. Зосереджена увага на забезпеченні інноваційного розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії шляхом створення рекреаційного кластеру. Кластери допомагають підприємствам економно управляти наявними ресурсами і правильно використовувати залучені інвестиції, а ці два чинники є необхідними умовами виживання малих та середніх підприємств. Кластери створюють унікальний ґрунт для розвитку інноваційної діяльності, підвищення продуктивності й рентабельності сектора малих і середніх підприємств.

Визначено типові складові кластерної моделі на ринку спеціалізованого підприємництва рекреаційної індустрії. Виокремлено основні переваги рекреаційної кластерної моделі при організації діяльності спеціалізованого підприємництва. Запропоновано логічну схему структури рекреаційного кластеру на ринку туристичних послуг Івано-Франківської області та систему показників, що характеризують якість економічної середовища для створення рекреаційного кластеру.

Ключові слова: спеціалізоване підприємство рекреаційної сфери, організаційна структура, рекреаційний кластер, об'єкти інфраструктури рекреаційної індустрії, кластерна модель, регіональний розвиток.

Актуальність проблеми. В умовах глобалізації, збільшення конкуренції для будь-якої країни важливим є здатність швидко реагувати на зміни внутрішньої та зовнішньої кон'юнктури як окремих регіонів, так і всієї країни. Відповідно, зростає необхідність формування нових інноваційних систем. Такими інноваційними системами є кластери. Світова практика показала, що кластеризація економіки обумовлює і справляє вирішальний вплив на процеси посилення конкурентоспроможності та прискорення інноваційної діяльності. В цьому полягає новий економічний феномен, який дозволяє протистояти натиску глобальної конкуренції й належним чином відповідати вимогам національного і регіонального розвитку [1, с. 129].

В сучасному глобалізаційному середовищі, коли великий взаємовплив культур одна на одну, зростання кількості соціальних процесів, де суспільство орієнтоване у великих масштабах на споживання, частка рекреаційної сфери у економіці кожної країни щороку зростає. Для соціально-економічного розвитку України рекреаційна сфера набуває стратегічно важливого значення, оскільки дає можливість розвитку ринкових відносин та міжнародного співробітництва, забезпечуючи тим самим становлення та формування іміджу країни на світовому ринку товарів та послуг [7, с. 367].

Забезпечення інноваційного розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії можливе за використання такої структури, як рекреаційний кластер. Кластери ефективніше та раціональніше використовують капітал. Інвестиційний капітал в Україні обмежений, а обігові кошти – дорогі. Кластери допомагають підприємствам економно управляти наявними ресурсами і правильно використовувати залучені інвестиції, а ці два чинники є необхідними умовами виживання малих та середніх підприємств. Кластери створюють унікальний ґрунт для розвитку інноваційної діяльності, підвищення продуктивності й рентабельності сектора малих і середніх підприємств [1, с. 131].

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Проблеми та особливості розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери, передумови виникнення інноваційних підприємств, принципи їх функціонування, класифікація їх форм і видів, організація діяльності у ринкових умовах, методологія розробки і реалізації державної та регіональної політики розвитку спеціалізованого підприємства рекреаційної сфери, світовий досвід організації рекреаційного бізнесу висвітлювали у наукових працях такі вітчизняні і зарубіжні учені, як М. Долішній, З. Варналій, Л. Ворогіна, О. Волков, І. Бочан, Д. Стеченко (досліджували питання інноваційного розвитку даної галузі), Я. Жаліло, О. Лібанова, Д. Ляпіна, С. Васильчак (аналізували розвиток сфери малого підприємництва),

В. Новікова, А. Мазаракі, М. Малахова, С. Мельниченко, Г. Михайліченко, Л.Ткачук, (вивчали механізм інноваційного розвитку рекреаційної галузі).

Проте багато аспектів розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери залишаються недослідженими, зокрема вплив інновацій на їх розвиток, що потребують подальшого дослідження. Потребує подальшого вивчення та дослідження питання стратегічного розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери, що забезпечить ефективне функціонування індустрії туризму в цілому.

Постановка завдання є дослідження впливу інновацій на розвиток спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери, зокрема такої організаційної структури як рекреаційний кластер.

Викладення основного матеріалу дослідження. Вперше кластерна модель, як ідея господарювання була обґрунтована М. Портером, який її сформував як основу регіональної та місцевої стратегії конкурентоспроможності, та яка практично одразу була схвалена і взята на озброєння як економістами-теоретиками, так і практиками. Сутність та перевага кластерного підходу для регіону країни полягає в тому, що він надає можливість розвитку територіальної, соціальної та мікроекономічної складової в економічному розвитку, пропонуючи для цього ефективні механізми стимулювання.

Відповідно до теорії, яку сформував М. Портер, в сьогоденних умовах світових інноваційних процесів провідну роль в розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційного бізнесу можуть відіграти кластери. Сутність кластеризації пояснюється тим, що об'єднання підприємств споріднених галузей економіки відбувається на основі ознаки територіальної близькості.

Аналіз наукових досліджень за даною тематикою дає можливість сформувати такі соціально-економічні чинники розвитку кластерів:

- кластери підвищують продуктивність спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії у тій місцевості, де їх створено. Ці зміни відбуваються за рахунок наступних чинників:

- 1) кращий доступ до робочої сили та постачальників;
- 2) легший доступ до спеціалізованої інформації;
- 3) доповнюваність продуктів, які внаслідок цього стають привабливішими для споживачів;

- виступаючи фундаментом для швидкого економічного зростання спеціалізованих підприємств рекреаційного бізнесу кластери тим самим забезпечують збільшення кількості інновацій і визначають напрям їх застосування. Досягнення цього ефекту забезпечують:

- 1) велика можливість аналізу ринкових позицій;
- 2) здатність впроваджувати швидкі зміни та достатня гнучкість;
- 3) нижча ціна експерименту;
- 4) тиск конкурентів та інших виробників кластеру;

- створення кластерів саме по собі явище виступає потужним джерелом для розвитку нових спеціалізованих підприємств, тим самим сприяє збільшенню та підсиленню кластеру. Визначені процеси відбуваються завдяки сприяння таких факторів:

- 1) помітніші та ширші ніші для створення нових підприємств рекреаційної індустрії;
- 2) наявні кваліфіковані фахівці для роботи у сфері рекреації;
- 3) створення нового бізнесу виступає джерелом зворотного зв'язку.

Великий інтерес, який проявляють багато країн до системи кластеризації пов'язана в першу чергу з такими аргументами, як по-перше, кластери являють собою ефективну систему, за допомогою якої швидкими темпами здійснюється розвиток рекреаційного бізнесу, а по-друге, кластери дозволяють підвищити інтенсивність появи нових підприємств в їх рамках [3, с. 67].

Національні аспекти розвитку та функціонування кластерної моделі тісно прив'язані до регіональних особливостей організації рекреаційної індустрії, потреби конкурентної боротьби, глобальних процесів, що відбуваються в світовому економічному просторі. Світовий досвід підтверджує ефективність розвитку даного механізму організації роботи спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії, виокремлюючи його позитивні та негативні сторони при порівнянні до традиційної системи організації бізнесу. Саме визначені вище аргументи є основою для впровадження кластерних моделей в Україні.

До рекреаційних кластерів слід віднести групи спеціалізованих підприємств, робота яких географічно зосереджена в межах одного регіону, та які спільно використовують у своїй діяльності об'єкти інфраструктури рекреаційної індустрії, локальні ринки праці та інші структури, що забезпечують функціонування на ринку [6, с. 16].

Рекреаційний кластер розглядається, як система інтенсивної виробничо-технологічної та інформаційної взаємодії рекреаційних підприємств, постачальників базових та додаткових послуг з при-

воду створення «основного продукту» кластера – рекреаційного продукту (рис. 1). До основного сектору, куди відносяться підприємства надавачі послуг, а саме рекреаційні підприємства (звичай потужні туроператорські фірми), які експортують свої послуги за межі регіону, країни. На нижчому рівні знаходяться різноманітні туристичні агентства, а також численні підприємства з розміщення, харчування, транспортування туристів, надання супутніх послуг та виробництва товарів туристичного попиту.

Додатковий сектор включає фінансові структури, куди відносять банківські та кредитні установи, страхові компанії та інші фінансові структури. До сектору освіти відносять навчальні заклади рекреаційного профілю, науково-дослідні інститути та установи.

Допоміжний сектор включає політику органів державної влади, законодавчо-нормативну базу. Значне місце у структурі даного сектору належить різного роду агенціям регіонального розвитку та міжнародним державним фондам та програмам, що сприяють потужному розвитку ринку рекреаційної індустрії.

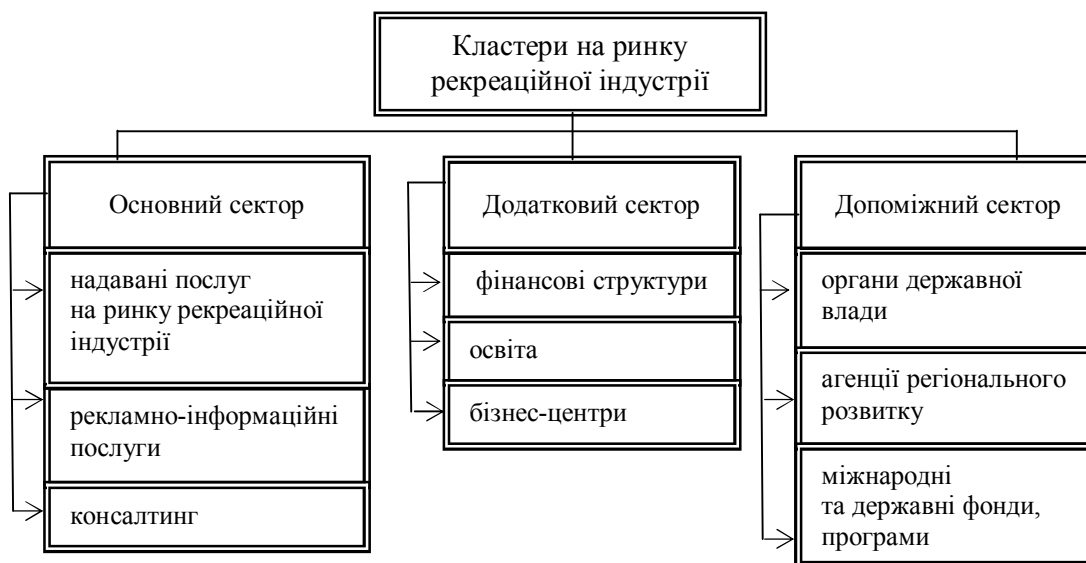

Рис. 1. Типові складові кластерної моделі на ринку спеціалізованого підприємництва рекреаційної індустрії

Від інших форм організації спільної туристичної діяльності, рекреаційні кластери відрізняються вищим рівнем взаємодії між підприємствами, організаціями, установами, інституціями, що входять до їх складу, варіюючи за формою від цільових об'єднань підприємств туристичного бізнесу до потужних, добре структурованих комерційно-конкурентних утворень. Особливість кластерної моделі виділяється в тому, що у середині функціонування кластеру відсутній централізований вплив, а навпаки усі спеціалізовані підприємства функціонують в середині кластеру на умовах рівноправності, що забезпечує сприятливі умови для розвитку підприємств рекреаційної сфери [8, с. 167].

Основні завдання рекреаційного кластеру полягають в тому, що вони спрямовані на забезпечення:

- інноваційність, пристосованості до зовнішнього середовища функціонування рекреаційного кластера;

- максимальне залучення інформаційної та науково-технічної складової у діяльність спеціалізованих підприємств;

- кадрову політику та фаховий рівень працівників.

Доречно виокремити основні переваги рекреаційної кластерної моделі при організації діяльності спеціалізованого підприємництва, а саме:

- об'єднання спеціалізованих підприємств у кластер забезпечує вищий економічний ефект при порівнянні до відокремленої діяльності суб'єкта; Водночас отримується можливість формувати необхідну «критичну масу» для вирішення різноманітних організаційно-управлінських питань;

- розширення доступу до інновацій, що досягається за рахунок зустрічних міжфірмових потоків ідей та інформації;

- формування локального галузевого ринку праці, що дозволяє здійснювати обмін співробітниками, їх стажування, підвищення кваліфікації;

- зменшення собівартості послуг за рахунок спільного використання рекреаційних ресурсів та туристичної інфраструктури, розширення кола конкуруючих між собою постачальників та споживачів рекреаційних послуг, розвитку кооперування, договірної спеціалізації.

Щодо розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії та їх зацікавленість при вході у кластер полягає у наступних перевагах:

- доступ до експертів;
- доступ до інформації щодо різних аспектів діяльності (матеріальні ресурси, тип посередника, стандарти, експортні вимоги тощо);
- доступ до капіталовкладень для поліпшення продуктивності та конкурентоспроможності фірм;
- спільні закупівля та продаж, що зменшує ціни на сировину;
- можливість постійного контакту з подібними іноземними підприємствами малого та середнього бізнесу [5, с. 226].

Для регіонального розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії перевагою кластерного підходу у розвитку виявляється у тому, що вони отримують змогу більш впевненіше відстоювати свої інтереси, приймати участь у різного роду проектах, в тому числі інвестиційних. Забезпечується кластерний підхід для розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної сфери на основі двох складових. Перша складова передбачає механізм формування рекреаційного кластеру, який побудований на тому, що формується група на основі ініціативних структур, якими є різного роду спеціалісти, в тому числі, які мають досвід з організації рекреаційного кластеру. Не менш важливою, а навпаки достатньо вагомою другою складовою при побудові кластеру є офіційне визнання його, як структурної одиниці зі сторони державної влади [4, с. 203].

Пропонується наступна логічна схема структури рекреаційного кластеру на ринку туристичних послуг Івано-Франківської області (рис. 2).

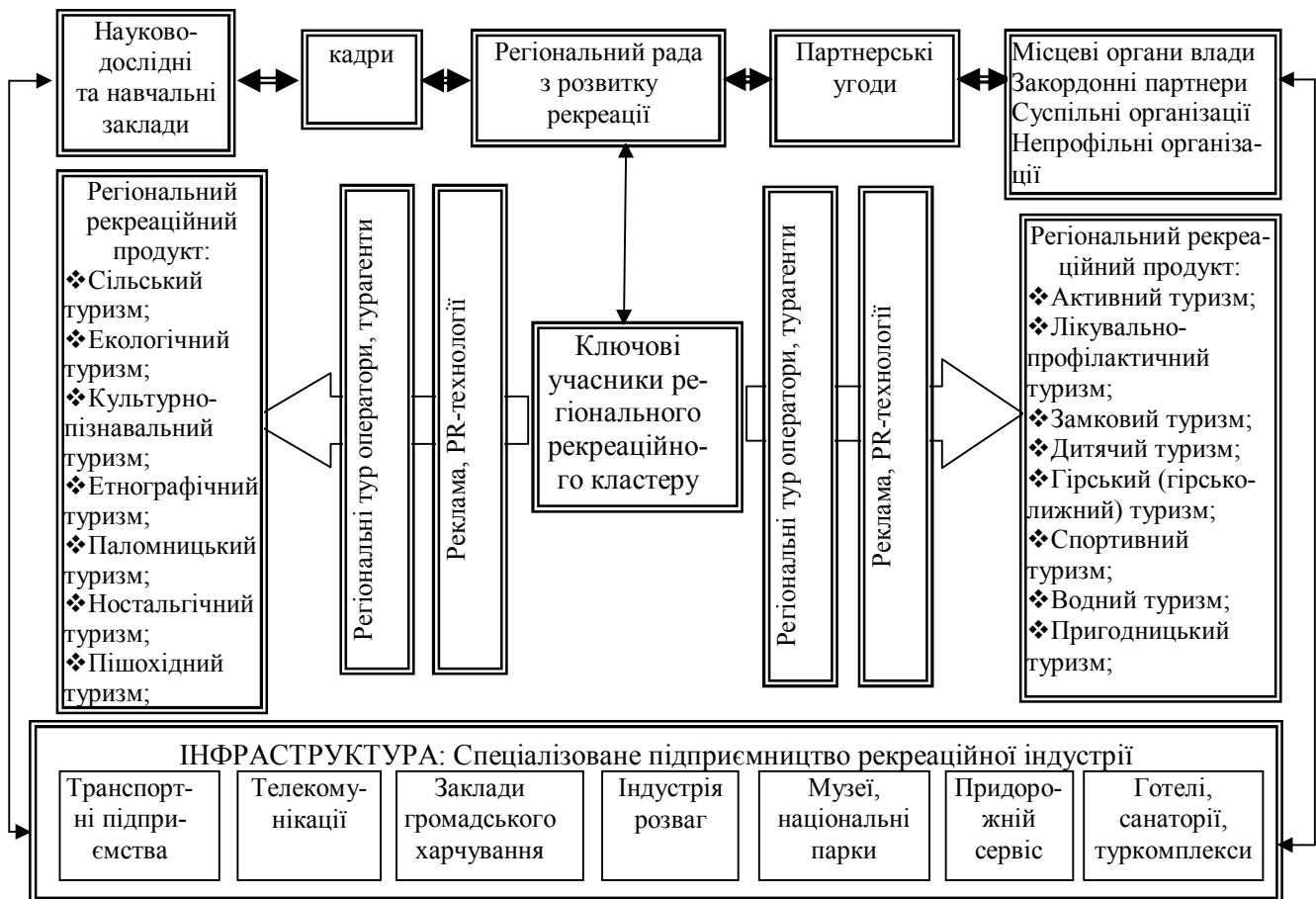

Рис. 2. Схема функціонування регіонального рекреаційного кластеру Івано-Франківської області

Кластерна стратегія надасть регіону значні переваги та можливості. Туристичні кластери відзначаються експортно-орієнтованою спрямованістю, оскільки туристична галузь не може обмежуватись лише внутрішнім споживанням, а її продукт практично завжди користується попитом серед іноземних туристів [2, с. 31].

Очевидною перевагою є можливість для бізнесу, влади та навчально-освітніх закладів спільно працювати над зміцненням регіональної економіки.

Головною ідеєю створення рекреаційного кластера є найбільш ефективна взаємодія трьох складових системи господарювання «влада – мале підприємництво (бізнес) – наука». На ефективність функціонування рекреаційного кластера в межах регіону великий вплив може мати якість економічного середовища. У зв'язку з цим можна запропонувати систему показників, що характеризують якість економічного середовища для створення рекреаційного кластеру, яку можна розділити на дві групи: кількісні і якісні (рис. 3).

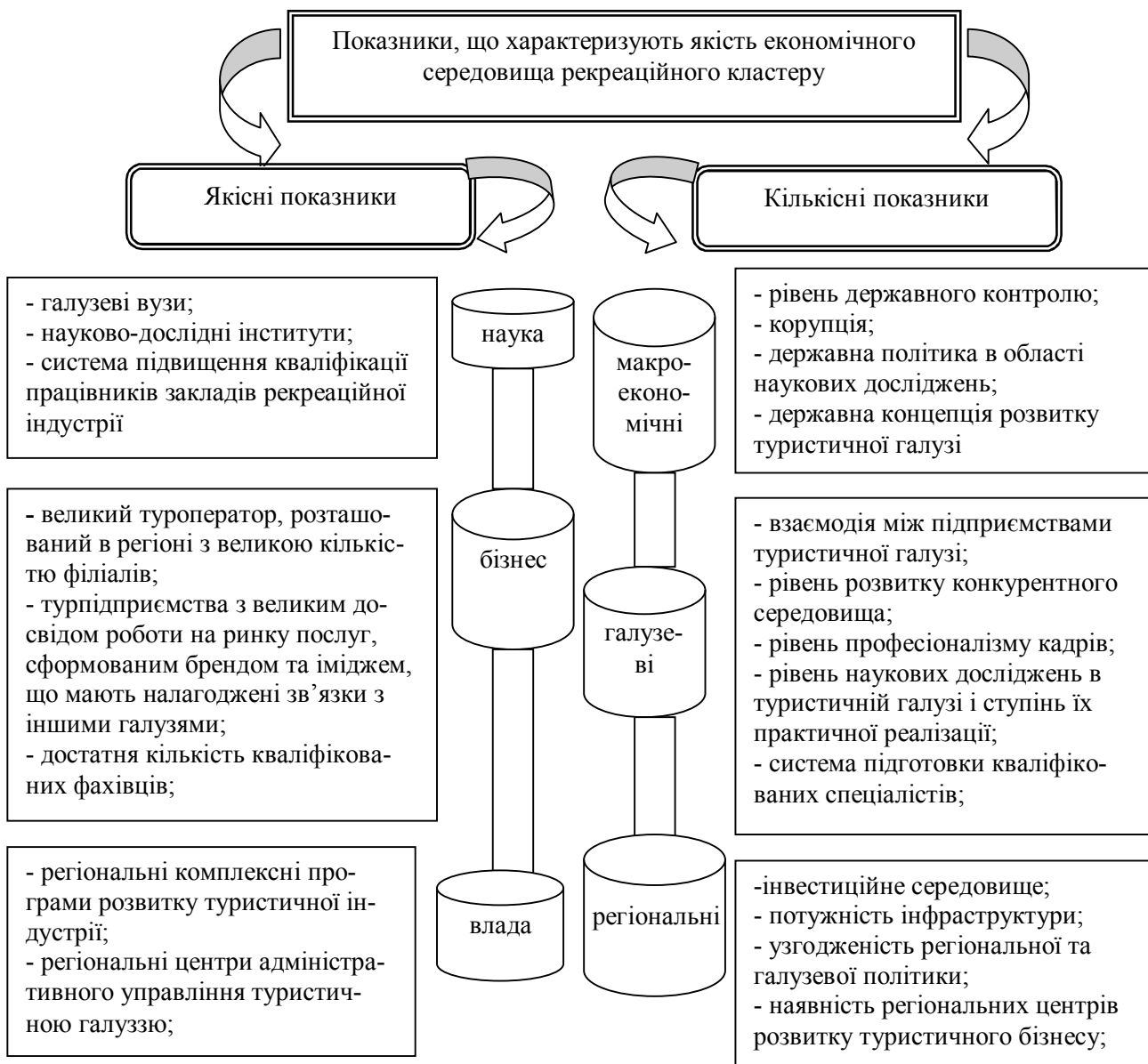

Рис. 3. Показники, що характеризують якість економічної складової у створенні рекреаційного кластеру Івано-Франківської області

На сьогодні в регіонах України, зокрема в Івано-Франківській області, вже створено низку кластерів, проте практично всі з них мають суто декларативне спрямування та їх діяльність є абсолютно невідчутною для соціально-економічного розвитку території. Це спричинено незадовільною участю у

таких структурах місцевих органів державної влади, яка не підкріплена цільовим фінансуванням, а також відсутністю мотивації решти учасників. Наголошуємо на важливості комерційного спрямування функціонування рекреаційного кластера, адже це основна умова мотивації учасників та усунення декларативного аспекту його існування [4, с. 203].

Висновки. Запропонована нами кластерна модель на ринку індустрії рекреації дає можливість стверджувати, що у рекреаційній сфері даний підхід може забезпечити підвищення економічної ефективності господарської діяльності спеціалізованих рекреаційних підприємств на регіональному рівні через розвиток та удосконалення туристичної та рекреаційної інфраструктури, якість туристичних продуктів, створення та розвиток їх у регіональному аспекті з урахуванням збереження навколишнього середовища та відродження природного потенціалу, підвищення та забезпечення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на світовому ринку послуг у сфері рекреації.

Список використаної літератури

1. Іванчикова К. В. Кластери як форма ринкової інтеграції: українська практика та світовий досвід / К. В. Іванчикова, В. Г. Герасимчук // Функціонування євро регіонів в умовах трансформаційної економіки : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 7-8 травня 2009. – Чернівці, 2009. – 456 с.
2. Крайник О. П. Напрями державної регіональної кластерної політики / О. П. Крайник // Кластери як інструмент регіонального розвитку : матеріали наук.-практ. семінару (м. Феодосія, 16–20 липня 2012 р.) ; за ред. проф. В. В. Мамонової. – Х. : ХарРІ НАДУ, 2012. – С. 29–31.
3. Лояк Л. М. Тенденції та перспективи інноваційного розвитку малого підприємництва в туристичному регіоні / Л. М. Лояк // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 11 грудня 2009 р. – Т. 1. – Харків : ФОП Павлов М. Ю., 2009. – С. 67–69.
4. Лояк Л. М. Рекреаційний кластер та його роль у розвитку спеціалізованих підприємств рекреаційної індустрії / Л. М. Лояк // Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 19–20 вересня 2013 р.). – Вип. 8. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – С. 200–205.
5. Мамутов В. К. Інноваційні шляхи розвитку курортно-туристичних регіонів та ринків : зб. наук. праць / [ред. кол. В. К. Мамутов та ін.]. – Донецьк : Юго-Восток, 2007. – 306 с.
6. Подсолонко М. В. Актуалізація маркетингу в кластерній організації рекреаційного підприємництва : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / М. В. Подсолонко. – Сімферополь, 2010. – 22 с.
7. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / [за ред. З. С. Варналія]. – К. : Знання України 2005. – 498 с.
8. Стеченко Д. М. Інноваційні форми регіонального розвитку / Д. М. Стеченко. – К. : Вища школа, 2002. – 254 с.

References

1. Ivanchykova, K. V., Herasymchuk, V. H. (2009) Klasteri yak forma rynkovoyi intehratsiyi: ukrayins'ka praktyka ta svitovyy dosvid. *Funktsionuvannya yevrorehioniv v umovakh transformatsiyanoi ekonomiky: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, 7-8 travnya. Chernivtsi, 456 s.
2. Kraynyk, O. P. (2012) Napryamy derzhavnoyi rehional'noyi klasternoyi polityky. *Klasteri yak instrument rehional'noho rozvytku: materialy nauk.-prakt. seminaru (m. Feodosiya, 16–20 lypnya)*; za red. prof. V. V. Mamonovoyi. Kharkiv: KharRI NADU, s. 29–31.
3. Loyak, L. M. (2009) Tendentsiyi ta perspektyvy innovatsiynoho rozvytku maloho pidpryyemnytstva v turystychnomu rehioni. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryyemnytstva: zb. materialiv III Mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, 11 hrudnya, T. 1. Kharkiv: FOP Pavlov M. Yu., s. 67–69.
4. Loyak, L. M. (2013) Rekreatsiynyy klaster ta yoho rol' u rozvytku spetsializovanykh pidpryyemstv rekreatsiynoyi industriyi. *Turystychna industriya: suchasnyy stan ta priorytety rozvytku: materialy VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Luhans'k, 19–20 veresnya)*, (8). Luhans'k: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», s. 200–205.
5. Mamutov, V. K. ta in. (2007) Innovatsiyni shlyakhy rozvytku kurortno-turystychnykh rehioniv ta rynkiv: zb. nauk. prats'. Donets'k: Yuho-Vostok, 306 s.
6. Podsolonko, M. V. (2010) Aktualizatsiya marketynhu v klasterniy orhanizatsiyi rekreatsiynoho pidpryyemnytstva: avtoref. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk. Simferopol', 22 s.
7. Rehiony Ukrayiny: problemy ta priorytety sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku (2005), za red. Z. S. Varnaliya. Kyiv: Znannya Ukrayiny, 498 s.
8. Stechenko, D. M. (2002) Innovatsiyni formy rehional'noho rozvytku. Kyiv: Vyshcha shkola, 254 s.

L. Loyak

**INNOVATIVE DEVELOPMENT OF SPECIALIZED ENTERPRISES
OF RECREATIONAL INDUSTRY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION**

The aspects of strategic development of specialized recreational industry businesses have been studied in the article. Special importance is given to providing innovative development of specialized recreational industry businesses by means of creating a recreational cluster. The clusters help enterprises to manage economically by available resources and to use in the right way investments, and these two features are necessary conditions for the survival of small and middle businesses. The clusters form a unique basis for the development of innovative activity, the growth of productivity of small and middle businesses.

Recreational cluster, as an interaction system of specialized recreational industry businesses on the basis of such components as production, information support, combination of producers' interests, providers, agents of services with the purpose of single mechanism formation, have been suggested. The main advantages of a recreational cluster model during the organization of the activity of a specialized business are singled out. The logical structural scheme of a recreational cluster in the market of tourism services in Ivano-Frankivsk region and the system of indexes that characterize the quality of economic environment to form a recreational cluster have been introduced.

Keywords: *specialized business of recreational industry, organizational structure, recreational cluster, facilities of recreational industry infrastructure, cluster model, regional development.*